

УДК 347.122:004

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2024.5>**О. Кізлова,**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін та статистики
Міжнародного гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У ЦИФРОВУ ДОБУ

Вступ. Актуальність теми пояснюється повсюдним поширенням інформаційних технологій у суспільстві і природно вони грають значну роль у сфері цивільних правовідносин. Цифровізація на сьогоднішній день є явищем, яке увійшло до багатьох сфер людського життя. В даний час представляється нерациональним підхід, в якому суб'єкти цивільних відносин не вдаються до його використання. У той же час, цивільні правовідносини, що виникають в результаті впровадження цифрових технологій, вимагають додаткових досліджень.

Велика увага приділяється аспектам впровадження цифровізації у цивільні відносини. Однак, право як сфера цивільних відносин, в якій суб'єкти взаємодіють для задоволення своїх потреб та інтересів у рамках, встановлених законодавчими нормами, перебуває у частковому розриві з технологіями.

Діяльність будь-якої фізичної особи у віртуальному (цифровому) просторі на даний момент регулюється традиційними нормами цивільного права, адаптованими для регулювання подібного типу відносин. Зокрема положеннями статті 11 ЦК України визначається порядок та підстави виникнення цивільних правовідносин, зокрема виникнення прав та обов'язків у суб'єктів вказаних правовідносин, перелік яких не є вичерпним [7].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематиці питань виникнення цивільних правовідносин, у тому числі й правовідносин у цифрову добу

та у ІТ сфері присвячено праці багатьох науковців, які є представниками різних галузевих юридичних наук. Так, вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі вчені: С. Аліна, О. Андрощук, В. М. Брижко, Н. Ю. Голубева, К. М. Глиняна, С. Д. Гринько, І. В. Давидова, А. О. Дудтко, М. Жалдак, Н. Когут, О. В. Кохановська, К. Г. Некіт, О. І. Сафончик, П. М. Федосеєв, Є. О. Харитонов, О. І. Харитнова, С. А. Чванкін та інші.

Метою статті є аналіз чинного законодавства України щодо особливостей виникнення цивільних правовідносин у цифрову добу.

Виклад основного матеріалу. Цивільні правовідносини регулюються нормами цивільного права. До цивільних правовідносин відносяться речові; корпоративні; договірні та інші зобов'язальні відносини; відносини, що виникають щодо прав на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації; інші майнові та особисті немайнові відносини.

Підставами виникнення, зміни та припинення цивільно-правових відносин є юридичні факти реальної дійсності, з якими право пов'язує виникнення, зміну чи припинення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків.

Цивільне право як галузь приватного права зазнає реформування, і ця мінливість продиктована впровадженням цифрових технологій у повсякденне життя.

Цивільне право є галуззю матеріального права, тобто сукупність правових норм, що регулюють майнові, пов'язані з ними та не пов'язані з ними особисті немайнові права, а також корпоративні та інші (наприклад, організаційні) відносини, що складаються за участю фізичних осіб, юридичних осіб, на засадах юридичної рівності сторін, їх диспозитивності та волевиявлення, майнової самостійності учасників, судового захисту цивільних прав [8]. Подана позиція дозволяє виявити важливий аспект взаємозв'язку цивільного права, як окремої галузі національного права, з процесом цифровізації як продукт змінних цивільних відносин. Однак, впровадження цифрових технологій в економіку створило потребу у правовому регулюванні суспільних відносин, що є надбудовою над існуючим правом. В результаті відбулися зміни у правовій сфері, зокрема, у галузі договірних права.

Договір як вид юридичного факту, що породжує зобов'язання, дозволяє сприймати договір як правовідносини. Тобто, виходячи з аналізу, існує не менше трьох підходів до розуміння договору. Варто відзначити, що в сучасності вкрай рідко можна уявити людину, яка не укладає договори, представлені у формі інтернет-оферти. Купуючи товари на онлайн-майданчиках або підписуючись на послуги інтернет сервісів, суб'єкти правовідносин не усвідомлюючи цього, стають учасниками цивільних правовідносин.

Виникає питання відповідності цифрових договірних конструкцій вимогам, встановленим законодавством. Перш за все, необхідно зазначити, що більшість угод, що здійснюються, повинні укладатись в простій письмовій формі. Під письмовою формою договору розуміється складання єдиного документа, що виражає зміст договору та підписаного учасниками правочину. Дотримання письмової форми має важливе значення, оскільки недотримання такої форми

може призвести до позбавлення сторін права посилатися на умови договору у разі виникнення спору.

При цьому, у положеннях статті 205 ЦК України зазначається, що «правочин може вчинятись усно або у письмовій (електронній) формі, а сторони мають право обирати форму правочину» [7, 8].

Уточнюється, що письмова форма правочину вважається дотриманою, якщо угода укладена з використанням електронних чи інших технічних засобів, що дозволяють відтворити зміст правочину на матеріальному носії у незмінному вигляді. При цьому вимога про наявність підпису вважається виконаною, якщо використано будь-який спосіб, зокрема ЕЦП/КЕП, що дозволяє достовірно визначити особу, яка висловила свою волю [1].

Таким чином, використання електронних та технічних засобів для укладання договорів, викладу умов угоди не перешкоджає дотриманню письмової форми. Крім цього, договір вважається укладеним в момент отримання особою, яка направила оферту, акцепту.

У разі, коли умови угоди викладено в електронному документі, виникає питання можливості укладення такого правочину.

У пункті 1 статті 207 ЦК України передбачена можливість укладання договору в письмовій формі (включно з електронним документом), підписаного сторонами, або обміну листами, телеграмами, електронними документами, за умов, які дозволяють достовірно визначити особу, яка висловила свою волю (телетайп, електронний або інший технічний зв'язок) [8].

Здатність сучасних технологій інтегрувати дані та забезпечувати оперативний доступ до них змінює звичні моделі взаємодії, трансформує традиційні інститути та фундаментальні категорії.

Оскільки комунікація суб'єктів, які приймають участь у цивільних відносинах забезпечується цифро-

вими сервісами, пошук необхідного ресурсу, вибір контрагента, вступ з ним у договірні відносини та його реалізація максимально спрощуються.

Як і будь-яка віртуальна взаємодія, цивільні відносини у цифровій сфері не є безпечним у зв'язку з можливою недостовірністю інформації, витоком даних, збоями в роботі цифрових сервісів тощо. Існуючі ризики зводяться до трьох основних категорій: ділові, включаючи ризики правового характеру; технологічні; пов'язані з особистістю суб'єктів відносин [6, с. 87–92].

Віддалене вчинення угод у рамках цивільних відносин вимагає розміщення на інтернет-платформі, передачу її власнику та потенційному контрагенту власних персональних даних та банківських реквізитів, що створює умови для їх неправомірного використання. А ймовірна анонімність контрагента, неможливість застосування звичайних способів перевірки його особистості та пропонувані ресурсів здатні викликати сумніви як у реальності його існування та справжності наявних відомостей, так і у належному виконанні виникаючих зобов'язань у перспективі.

По суті, вступаючи в цивільні відносини за допомогою цифрових технологій, особи часто змушені покладатися на достовірність інформації, а також на сумлінність власника цифрового сервісу, який бере участь у встановленні та реалізації правових зав'язків [5, с. 69–72].

У таких умовах одним з основних факторів, що знижують невизначеність дій у сфері цивільно-правових відносин за допомогою цифрових технологій, є формування та утримання необхідного рівня довіри, під яким традиційно розуміється очікування передбачуваної та чесної поведінки, з урахуванням потреб оточуючих та у згоді з деякими загальними нормами [3].

Розвиток новітніх технологій, що передбачає розширення та принципове оновлення джерел інфор-

мації, використання нових засобів, що забезпечують її зберігання та надання, докорінно вплинули на сутнісні характеристики цивільних правовідносин.

Вплив цифрових технологій визначає потребу розвитку сучасного цивільно-правового регулювання з допомогою цифрових об'єктів, цифрових технологічних платформ, нових видів цифрових послуг, суб'єктів майнового цивільних відносин. Широке використання сучасних цифрових технологій, технічних можливостей сприяє формуванню нового технологічного середовища регулювання та водночас актуалізує проблему адаптації цивільно-правового регулювання до можливостей застосування цифрових технологій, правової охорони та використання сучасних результатів інтелектуальної діяльності у сфері цифрових технологій. Сучасні цифрові технології істотно впливають на розвиток традиційних галузей економіки та стали складовою сучасних управлінських систем у сферах державного управління, оборони країни, безпеки держави та забезпечення правопорядку.

Ключовою особливістю сучасних майнових відносин є використання цифрових технологій. Під впливом цифрових технологій формується нова галузь цивільно-правового регулювання у сфері інституту цифрових прав як новели ЦК України, а також встановлення можливості укладання договорів не лише за допомогою електронних, а й за допомогою інших технічних засобів, що дозволяють відтворити у незмінному вигляді зміст договорів на матеріальному носії.

В даний час в українській науці цивільного права не вироблено цілісний концептуальний підхід стосовно цивільно-правового регулювання майнових відносин, пов'язаних із змістом цифрових прав та їх здійсненням, способами розпорядження та обмеження, а також новими цифровими об'єктами, створюваними із застосуванням цифрових технологій, новими

суб'єктами таких правовідносин. Потреба в ефективному цивільно-правовому регулюванні цифрових прав, розпорядження ними у цивільних відносинах з метою використання усіх можливостей цифрових технологій визначає актуальність розробки концепції цивільно-правової моделі регулювання цифрових цивільних правовідносин та цифрових прав у рамках цивільного права.

Цивільне законодавство поки що не повною мірою відповідає завданням ефективного використання можливостей цифрових технологій, тоді як для українського права ця сфера правового регулювання значною мірою визначатиме перспективи подальшого розвитку. Вироблення концептуальних моделей та їх практичне застосування обумовлює актуальність доктринальної розробки цивільно-правової моделі регулювання цифрових прав та обов'язків.

Виявлення можливостей цивільно-правової моделі регулювання цивільних відносин у цифровій сфері та цифрових прав, системний аналіз правової природи та змісту цифрових прав, способів розпорядження ними в сукупності з порівняльно-правовим аналізом українського та зарубіжного законодавства, та правозастосовчої практики, оцінкою перспектив та можливих напрямів подальшого розвитку цивільно-правового регулювання у сфері використання цифрових технологій має не тільки теоретичне значення, а й має безперечну практичну значимість.

З огляду на це перспективи розвитку цивільно-правових інститутів пов'язані з широким використанням цифрових технологій на формування ефективного правового регулювання майнових цивільних відносин.

Аналіз впливу прав та цивільних відносин у цифровій сфері на розвиток цивільного права, вироблення ефективних правових механізмів, концептуальних моделей та юридичних конструкцій, у тому числі, для опти-

мального використання цифрових технологій з метою адаптації сучасної системи цивільного права, його правових інститутів до потреб сьогодення є однією із найважливіших завдань сучасної юридичної науки.

У зв'язку із цим Концепцією розвитку цифрових компетентностей, передбачається «формування єдиного цифрового середовища, спрямованість на розвиток цифрових технологій та впровадження інновацій» [4; 2, с. 50–63].

Висновки. Отже, цивільно-правова модель регулювання цивільних відносин у цифровій сфері артикулюється як спосіб регулювання нормами цивільного права відносин щодо виникнення та визнання цифрових прав у цивільних відносинах, а також формування способів розпорядження суб'єктами цифрових цивільних відносин автентичними цифровими об'єктами цивільних відносин за безпосереднього застосування цифрових технологій.

Цивільно-правова модель передбачає адекватне застосування на основі загальних принципів цивільного права та спеціальних принципів цифрового обігу всього арсеналу правових засобів цивільного права, включаючи інститути суб'єктивних цивільних прав, цивільно-правового договору, майнової відповідальності, представництва тощо.

Концептуально цивільно-правова модель правового регулювання цивільних правовідносин у цифровій сфері базується на цивільному праві у його нормативному та доктринальному розумінні, а також включає варіативну частину, виражену у регулюванні нормами окремих законодавчих актів у сфері цифрового майнового обігу.

У статті розглянуто окремі питання нормативно-правового регулювання цивільних відносин у цифрову добу. Зазначається, що у суспільстві відбувається багаторівнева зміна у різних галузях діяльності через цифровізацію

цивільних відносин і появи цифрових технологій. У договірному праві проявляються метаморфози із зовнішнім вираженням волі сторін двосторонніх та багатосторонніх угодах, у зв'язку з переходом у цифровий простір.

В статті акцентовано увагу на тому, що розвиток новітніх технологій, що передбачає розширення та принципове оновлення джерел інформації, використання нових засобів, що забезпечують її зберігання та надання, докорінно вплинули на сутнісні характеристики цивільних правовідносин. У зв'язку з чим зроблено висновок про розширення підстав виникнення цивільних правовідносин у цифрову добу.

Зазначено, що велика увага приділяється аспектам впровадження цифровізації у цивільні відносини. Однак, право як сфера цивільних відносин, в якій суб'єкти взаємодіють для задоволення своїх потреб та інтересів у рамках, встановлених законодавчими нормами, перебуває у частковому розриві з технологіями.

В статті акцентовано увагу на тому, що діяльність будь-якої фізичної особи у віртуальному (цифровому) просторі на даний момент регулюється традиційними нормами цивільного права, адаптованими для регулювання подібного типу відносин. Зокрема положеннями статті 11 ЦК України визначається порядок та підстави виникнення цивільних правовідносин, зокрема виникнення прав та обов'язків у суб'єктів вказаних правовідносин, перелік яких не є вичерпним.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, цивільні правовідносини, виникнення цивільних правовідносин, цифрова доба, інформаційне суспільство, IT-право, Інтернет.

Kizlova S. Topical issues of the emergence of civil law relations in the digital age

The article deals with specific issues of statutory regulation of civil relations in the digital age. It is noted that society is undergoing a multi-level change in various areas of activity due to the digitalization of civil relations and the emergence of digital technologies. Contract law faces metamorphosis with external expression of the will of the parties to bilateral and multilateral agreements due to the transition to digital space.

The article focuses on the fact that the progress of the latest technologies, which involves expansion and fundamental renewal of information sources, and the use of new means for its storage and provision, have drastically affected the essential characteristics of civil law relations. In this regard, the author concludes about extending grounds for civil law relations in the digital age.

It is noted that much attention is paid to the aspects of introducing digitalization in civil relations. However, law as an area of civil relations in which subjects interact to satisfy their needs and interests within the framework established by legislative norms is partially out of sync with technology.

The article highlights that the activities of any individual in the virtual (digital) space are currently governed by traditional civil law rules adapted to regulate the relevant type of relations. In particular, Article 11 of the Civil Code of Ukraine defines the procedure and grounds for the emergence of civil law relations, including the emergence of rights and obligations of the subjects of these legal relations, the list of which is not exhaustive.

Key words: civil law, civil legislation, civil law relations, emergence of civil law relations, digital age, information society, IT law, Internet.

Література

1. Дзера О.В., Кузнецова Н.С., Майданик Р.А. Цивільне право України : підручник. Особлива частина. К. : Юрінком Інтер, 2014.
2. Диба М. І. Диджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. М. І. Диба, Ю. О. Гернего. Фінанси України. 2018. № 7. С. 50–63.
3. ІТ ПРАВО. Яворська Л.С., Тарасенко Л.Л., Мартин В.М., Сагагальська Ю.Я. та ін. За заг. ред. Яворської О.С. Львів : Видавництво «Левада», 2017. 470 с.
4. Концепція розвитку цифрових компетенцій до 2025 року та її значення : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р. URL: <https://everlegal.ua/kontseptsiya-rozvytku-tsyfrovuykh-kompetentnostey-do-2025-roku-ta-yi-yi-znachennya>
5. Федосєєв П.М. Сучасний стан і перспективи застосування інформаційних технологій у процесі здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав. Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право. ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО № 6 частина 2. 2019. С. 69–72.
6. Харитонов Є.О. «ІТ-правовідносини» і загальна категорія правовідносин: до проблеми співвідношення. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова. Часопис цивілістики. 2017. Вип. 24. С. 87–92.
7. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора Харитонова Є.О., кандидата юридичних наук, доцента Калітенко О.М. вид. «Норма права», 2023. 1424 с.
8. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1. кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів : «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

